

“İDEOLOG”¹ - ŞAİR ZİYA GÖKALP’İN KALEMİNDEN MASALLAR

Alev SINAR UĞURLU*

ÖZET

Ziya Gökalp daha küçük bir çocukken halk hikâyeleri ve masallarına ilgi duymuş ve bir araştırmacı olarak da bu geleneğin önemli ve zengin bir kaynak olduğunu fark etmiştir. Türkçülük fikrini telkin ederken bu kaynağı özellikle kullanır. Gökalp’in manzum ya da mensur masalları yazdığı yıllarda (1911- 1922) Türk milleti tarih sahnesinden silinmemek için direniyor, hayatta kalma mücadelesi veriyordu. Ancak eski hayat tarzıyla bu mücadelenin içinden çıkmak ve eskiye göre hayatı sürdürmek mümkün değildi. Yeni bir hayatı benimsemek şarttı. Bu yeni hayatın ilkeleri de devrin en çok ilgi gören ideolojisi Türkçülükte yer almaktaydı. Bu ideoloji hars (milli kültür) ile medeniyetin sentezini hedeflemekteydi. İşte Ziya Gökalp yeni hayatı anlatırken özellikle masallardan yararlanmak suretiyle hem Tanzimat, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti tecrübesinden geçmiş olan Türk edebiyatının unuttuğu folklara itibarını iade etmiş hem de masal türüyle yeni fikirleri telkin ederek hars medeniyet sentezinin yolunu da işaret etmiştir. Biz bu çalışmada ideolog-şairin halk edebiyatı ürünlerinden masalı nasıl kullandığını göstermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, masal, halk edebiyatı, Türkçülük, yeni hayat

¹ İde, ideal kavramlarından yola çıkarak Ziya Gökalp için kullandığım “ideolog” kelimesi ideallerin adamı, ülkü adamı karşılığındadır. Bu kavramın akademik ideoloji tartışmalarında yapılan tanımlar ile hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü ideoloji 20.yy.da giderek pejoratif bir anlam kazanmıştır ve benim kullandığım “ideolog” ifadesi bu pejoratif anlamlarla ilişkili değildir. Böyle olduğu için ideoloji tartışmaları literatürüne hiçbir atıfta bulunmadım. Gökalp’i ülkü adamı olarak kabul etmek bence daha doğru bir yaklaşımdır.

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, alav01@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

**FOLK TALES FROM THE PEN OF ZİYA GÖKALP:
AN IDEOLOGUE AND POET**

ABSTACT

When he was a small child, Ziya Gökalp was interested in folk tales and stories, and later as a researcher, he realized that this tradition was an important and rich resource. While inculcating the idea of Turkism, he particularly uses this resource. During the years Gökalp wrote the tales in verse or prose (1911-1922), the Turkish nation was showing resistance against being eliminated from the page of history and struggling to survive. However, it was impossible to surmount this struggle with the old life style and to continue to live by preserving the old customs. It was necessary to adopt a new life style. And the principles of this new life were included in Turkism, the most popular ideology of the period. This ideology aimed at the syntesis of hars (national culture) and civilization. Benefited especially from the folk tales while telling about the new life, Ziya Gökalp both gave the folk tales forgotten by the Turkish literature experiencing the periods of Tanzimat, Servet-i Fünûn and Fecr-i Âti their reputation back and indicated the way toward the synthesis of hars (national culture) and civilization by inculcating new ideas through folk tales, a class of literature, as well. In this study, we will show how the ideologue-poet used the folk tale, a class of folk literature.

Key Words: Ziya Gökalp, folk tale, folk literature, Turkism, new life

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

GİRİŞ

II. Meşrutiyet sonrasında geleceğin büyüklerini yetiştirmek çok büyük önem kazanır. Çocuk dergilerinin sayısı arttığı gibi çocuk için eser verenler de çoğalır. Tevfik Fikret, Ali Ulvi (Elöve), İbrahim Alâaddin (Gövsâ) gibi isimler doğrudan doğruya çocuğa seslenen eserler yazmış olmakla birlikte² bu devirde çocuk meselesi üzerinde en geniş olarak duran ve çocuk edebiyatı ile ilgili önemli çalışmalar yapan şahıs, Ziya Gökalp’tır. Türkçülük akımının bu en önemli temsilcisi, çöken bir devlet içinden ayakta kalmayı başaran milleti çıkarabilmek için “Türküm-Müslümanım-Çağdaşım” şeklinde özetlenebilecek bir sistem kurmuş ve fikirleriyle Mustafa Kemal Atatürk üzerinde etkili olmuştur. Gökalp için asıl mesele “Nasıl hem kendimiz kalabiliriz hem de modernleşebiliriz?” sorusuna cevap bulmaktır. Bu cevabı verirken özellikle o tarihlerde kendi kültürlerini koruyarak modernleşmeyi başaran Japonları örnek alır. Hars adını verdiği milli kültür ile medeniyeti ayırır.

Gökalp’in oluşturduğu sistem içinde en önemli sosyal birim, ailedir. Sağlıklı ailelerin sağlıklı toplumlar oluşturacağını bilen Gökalp, aile içinde özellikle çocuğa büyük önem verir. Çünkü modernleşip aynı zamanda kendi kültürümüzü koruyabilmenin yolu geleceğin teminatı olan çocuktan geçmektedir. Eğitim vasıtasıyla sağlam bir milletin temelini atılacağına inanan Gökalp, çocukları millî kültür aşılıyarak yetiştirmek ve sosyalleştirmek gerektiğini ve böylelikle hars medeniyet sentezini yapabilmiş nesiller oluşturulabileceğini düşünür. Bir “ideolog” olarak fikirlerini devam ettirecek ve uygulayacak neslin eğitime büyük önem verir. Bu nedenle onun okuyucu kitlesi içinde çocuklar geniş yer tutar. Doğrudan doğruya çocuklara hitaben yazdığı metinlerin yanı sıra hedef kitlesi yetişkinler olmakla birlikte içinde çocuk için kullanılacak parçalar bulunan çalışmaları da vardır. Gökalp’in yetişkinlere seslenirken de başta masal olmak üzere çocuk edebiyatı içinde yer alan türlerden yararlandığı görülür. İster çocuk, ister yetişkin hangi yaş grubuna seslenirse seslensin Ziya Gökalp edebiyata, özellikle de şiire fikirlerini telkin etmek için bir araç olarak

² Geniş bilgi için bkz. Alev Sınar, *Çocuk Edebiyatı*, Morpa Yayınları, İstanbul, 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

bakar. Bir ideal adamı, bir ülkü adamı olan Gökalp için fikrin şiirden önce gelmesi, edebiyatı fikrin hizmetine vermek son derece tabiidir ³. Onun edebiyatı amaç değil araç görme sebebi yaşadığı dönem ile yakından ilgilidir. Bir milletin çöküşe doğru gittiği bir dönemde didaktik tarzda yazılan şiirlerin dışında kalan şiirler, “halis şiir ona bir lüks gibi görün” müştür. (Filizok, 2005, 131) *Yeni Hayat* adlı kitabının başına aldığı aşağıdaki satırlarda Gökalp bu bakış açısını ifade ederken edebiyat vasıtasıyla yaygın eğitimi hedeflediğini de belirtmektedir:

“Şuûr devrinde şiir susar, şiir devrinde şuûr seyirci kalır. İçinde bulunduğumuz zaman, galiba birinci devreye âittir: Şâirler Muz’larından uzak düşmüş, vezin ile kafiye, şuûrlu müteşâirler eline geçmiş..

Bu hâli, çocukların hayatında da görürüz: Ders saatleri arasında oyun fâsılaları var... Aynı zamanda, çocuk terbiyesinde birtakım dersler, oyun tarzında verilir; bunun gibi, halk terbiyesinde de bazı fikirlerin vezin kisvesinde arzedilmesi fenâ mı olur?” (Gökalp, 1989, 96)

Gökalp’ın bütün amacı “Türk mitolojisinden, Türk halk edebiyatından ve Türk kültüründen aldığı konu ve motiflerle Türkçülük fikrini ve heyecanını” telkin etmektir (Filizok, 2005, 131). Ziya Gökalp daha küçük bir çocukken halk hikâyeleri ve masallarına ilgi duymuş ve bir araştırmacı olarak da bu geleneğin önemli ve zengin bir kaynak olduğunu fark etmiştir. Türkçülük fikrini telkin ederken bu kaynağı özellikle kullanır. Rıza Filizok Gökalp’ın beslendiği ana kaynak olan halk edebiyatına ait unsurları tasnif etmiştir. Bu tasnifin içinde “Tekerleme, mani, masal gibi kolektif bir karakter taşıyan halk edebiyatı ürünlerinden yararlanarak yazdığı şiirler” başlığı yer almaktadır (Filizok, 2005, 134). Biz de bu çalışmada “ideolog”-şairin halk edebiyatı ürünlerinden masalı nasıl kullandığını göstermeye çalışacağız.

³ Halis şiirde de fikir vardır ama bu fikir Paul Valery’nin ifadesiyle “meyvenin içindeki besleyici gıda gibi erimiş olmalıdır.”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

1. Manzum Olarak Düzenlenen Masallar

Ziya Gökalp masalı bazen alışlageldiği gibi nesir olarak, bazen de şiir şeklinde düzenleyerek kullanır. Manzum olarak düzenlenen masallar ilk etapta fabl çağrışımı yapsa da Ziya Gökalp’in manzum masalları fabllardan farklıdır. Fabllarda amaç hayvan hikâyelerinden yola çıkarak ahlâk dersi vermek, kusurları düzeltmektir. Bu metinler genellikle kısa tutulur. Ziya Gökalp’in manzum masallarında geyik, ceylan gibi hayvanlar yer alsalar bunlar bir büyü neticesinde hayvan şekline giren insanlardır. Gökalp manzum masallarının kahramanlarını insanlardan seçer. Bu kahramanların yaşadıkları tecrübeler vasıtasıyla okuyucuya pek çok olumlu değer telkin etmeye çalıştığı gibi özellikle Türklük bilinci aşılacak ister.

“Kızılma”, “Ülker ile Aydın”, “Alageyik”, “Yeşil Boncuk”, “Küçük Şehzade”, “Küçük Hemşire”, “Altun Işık”, “Arslan Basat”, “Yaradılış”, “Alp Arslan”, “Türkün Tufanı”, “Küçük Tomris”, “Kolsuz Hanım” gibi metinler manzum olarak ve mesnevi tarzında kaleme alınmışlardır⁴. Bunlardan “Kızılma”, “Ülker ile Aydın”, “Alageyik”, “Küçük Şehzade”, “Küçük Hemşire” ve “Kolsuz Hanım” tamamen manzum masaldırlar.

“Kızılma”da baştan sona kadar masal atmosferi söz konusudur⁵. Metin, klasik masallar gibi “Bir varmış, bir yokmuş” kalıbıyla başlar. Önce işitilen geçmiş zamanla anlatılan masal görülen geçmiş zamanla devam eder. Bu zaman değişimi anlatım açısından metni masaldan uzaklaştırmış gibidir. Masal anlatımı yerini hikâyeye bırakır. Ama içerik açısından bakıldığında masal kendisini kuvvetli bir şekilde hissettirir. Bakülü zengin bir ailenin kızı olan Ay Hanım Paris’te tahsilini sürdürürken anne ve babası ölür. Ay Hanım’ın bütün amacı “Turan”da okullar açmak, bu yolla beyinleri aydınlatmaktır. Ülkesine döndükten sonra sadece Batıyı bilmenin yeterli olmadığını düşünüp Doğuyu öğrenmeye karar verir. “*Halk başçe, biz başçevanız*” (Gökalp, 1989, 8) diyerek

⁴ Mesnevi nazım şeklini milli ve halka mâl olmuş bir nazım şekli olarak sayar ve edebiyatımızın aslı nazım şekli olarak görür (Filizk, 2005, 134).

⁵ “Kızılma”nın tahlili için bkz. Mehmet Kaplan, “Ziya Gökalp ve Saadet Perisi”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, Dergâh Yay., İstanbul, 1992, s. 490-516.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Sadeddin Molla adlı bir ilim ehlinde ders almaya başlar. Bu arada bir akşam kırdan gezerken karşısına “Sarışın, saçları uzun ve dağınık” görünüşüyle sanatçı kişiliğini yansıtan bir genç çıkar. Turgut adlı bu gençle Ay Hanım, masallarda olduğu gibi ilk görüşte birbirlerine âşık olurlar. İki genç o gün yollarına devam ederler. Fakat o günden sonra Ay Hanım’ın aklında hep Turgut vardır. Masalların âşık kahramanları gibi sevda derdine düşmüş, mahzunlaşmıştır. Ay Hanım ve Turgut, Sadeddin Molla’nın yanında karşılaşır. Turgut, gördüğü bir rüya üzerine Kızılelma hakkında bilgi almak istemiştir. Sadeddin Molla da Türklerin Kızılelma’yı bulma umuduyla yeni yerler fethettiklerini ama her birinde manen fethedilerek kendi kimliğinden, dilinden, kültüründen uzaklaştıklarını söyler. Bu sözler esnasında yine masal zamanı olan işitilen geçmiş zaman kullanılmıştır. Kızılelma’yı dışarıda değil içeride aramak gerektiği masal anlatımıyla vurgulanmış, böylece Kızılelma’nın Türk kültür ve medeniyetine ait değerlerin tümü olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu açıklama sırasında Sadeddin Molla’nın “önce kendini tanı”⁶ tavsiyesinden etkilenen Ay Hanım, Lozan’da bir kültür sitesi kurar. Orada Türk çocuklarına köklerini öğretir. Turgut ise bu sırada “az uz gidip dağlar dereler aşarak ülke ülke, şehir şehir” dolaşır. Bir masal kahramanı gibi idealinin peşinden gider, zorlukları aşarak hedefine ulaşır. Masalda genellikle “üç vakit” olarak yer alan zaman kavramı ise burada somutlaşmıştır. “Üç vakit” yerini üç yıla bırakır. Turgut, üç yıl sonra Kızılelma’nın Lozan’da olduğunu öğrenir. Resim öğretmeni olarak görev istediği bu okulda Ay Hanım’ın yardımcısı olarak görev yapan Tomris’i Ay Hanım zanneder. Onun evlenmek üzere olduğunu işitince intihara teşebbüs eder. Ama Ay Hanım kimliğini açıklayarak onu kurtarır; evlenirler. Masallarda olduğu gibi metin herkesin mutlu olduğu bir sonla biter. Yine masalların sonunda sık sıklıkla karşılaşılan dua kısmı Kızılelma’nın bitiminde de vardır: “*Ey Tanrı icâbet kıl bu duâya: / Bizi de kavuşturun Kızılelmaya!..*” (Gökalp, 1989, 22) Ancak bu dua masallardaki ferdi dualardan farklıdır. Sosyal bir duadır.

“Ülker ile Aydın” adlı manzum masalda da sık karşılaşılan masal kahramanlarından kötü üvey anne, kötü üvey kardeş ve mağdur genç kızla kardeşi yer almaktadır. Annesiz olan Ülker ile

⁶ Bu sözler bireyi Gökalp’in sisteminde ilk sırada yer alan “Türk milletinde-nim” ifadesine götürecek bir yolu işaret etmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Aydın kendi talihlerini paylaşan masal kahramanları gibi eziyet etmeyi zevk haline getirmiş kötü kalpli bir üvey annenin eline düşmüşlerdir. Çocukların derdini çekemeyeceğini söyleyen üvey anne, babadan onları evden uzaklaştırmasını ister. Grimm Masallarından Hansel ile Gratel’de olduğu gibi burada da baba çocuklarını ormanın içinde kaderlerine terk eder. Manzum masalda üvey annenin kötülüğü “Tat” yani yabancı/ecnebi olmasına bağlanmıştır. Bu farka rağmen masalların üvey anneleri gibi o da büyücüdür. Babanın Aydın ile Ülker yerine kendisinin dünyaya getirdiği Zeynep’i sevmesi için büyü yapar. Zeynep de yine masallardaki üvey kız kardeşler gibi son derece çirkin bir görünüşe sahiptir. Yine masallardaki gibi yüzünün çirkinliği yüreğini de yansıtır.

Nasıl zor durumda olan masal kahramanı rüyasında annesini görüp onun sözlerinden güç alırsa burada da Ülker annesini rüyasında görür. Annesi ağlamamasını, kolundaki mercan bileziğinin onları koruyacağını söyler. Burada da masum masal kahramanını koruyan sihirli nesne ile karşılaşırız. Ülker bir abla olarak kardeşine sahip çıkar. Çocuklar ormanın içinde dolaşırken bir pınara rastlarlar. Çok susamış olan Aydın pınardan su içmeye yeltenirken Ülker bir kuştan buradan su içenin vahşi bir kaplana dönüşeceğini işitir. Kardeşine engel olur. İkinci pınarla karşılaşınca aynı ikazı duyar. Yine Aydını engeller. Ama üçüncü pınarda abla tehlikenin önünü alamaz. Pınarın büyümlü suyundan içen çocuk ceylana dönüşür. Benzer olayların üç kere tekrar etmesi ve büyümlü nesneyi yiyen ya da içen kişinin başka bir varlığa dönüşmesi (kuğu, ceylan v.s.) veya uykuya dalması çok sık karşılaşılan masal motifleridir.

Ceylan şekline girmiş olan Aydın ormanda dolaşırken avlanmak üzere buraya gelen padişah ile karşılaşır. Padişah bu güzel ceylanı yakalamak ister. Peşine düşer. Ancak üçüncü teşebbüsünde ceylanın izini bulur. Ülker’i görünce iki gönül birbirine vurulur. Masallardaki gibi kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenirler. Ülker bebek beklerken padişah savaşa gider. Karnında bebeği ile kalan Ülker bir gün üvey kardeşi Zeynep’e karşılaşır. Suya yansıyan Ülker’in yüzünü Zeynep kendisinin sanır ve durumu açıklayan Ülker’i kandırarak onun elbiselerini giyip kızı göle atar. Kendisi Ülker’in yerine geçer ki aslî kahramanı kandırıp onun başına bir felâket getirip yerine geçmek de bir başka masal unsurudur. Ancak ceylana dönüşen Aydın ablasının gölde olduğunu öğ-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

renir. Savaştan dönen padişah da ceylanı takip ederek Ülker'i bulur. Ülker kendisini yutan balığın içinde oğlu Turan'ı doğurmuştur. Turan'ı gören Aydın'ın da büyüsü bozulur. Ceylan olmaktan kurtulup insan olur. İyiler mutluluğa kavuşurken kötüler cezalarını bulurlar. Türklük bilincinin yanında kardeş sevgisi, metanet, tevekkül gibi değerleri de telkin eden bu manzum masal çocuklar için de rahatlıkla kullanılabilir bir metindir.

“Kolsuz Hanım” adlı manzum masalda gerçek adı Ay olan Kolsuz Hanımın macerası anlatılırken yine kötü üvey anne motifi kullanılır. Üvey anne, padişah babayı evden uzaklaştırmış, Yıldız adlı üvey oğlunun delirmesine yol açmış, üvey kızının da kollarını kopartmıştır. Kolsuz kalan Ay Hanıma bir başka ülkenin padişahı âşık olur. Evlenirler. Reyhan ve Gül adında çocukları olur. Ama üvey anne onları rahat bırakmaz. Sevgi temeli üzerine kurulan bu ailenin dağılmasına sağlarsa da sonunda yine sevgi kazanır. Hak kazanır. Üvey annenin foyası ortaya çıkar. Yıldız kaybettiği akıl sağlığına, Ay da kesilen kollarına kavuşur. Dağılan aile birleşir. Metnin sonunda bu masalın sembolik olduğu belirtilmiş ve semboller açıklanmıştır. Ay Hanım Türkiye, Yıldız İslâmiyet, Frenk olduğu masalda ısrarla belirtilen üvey anne İngiltere, Ay Hanım'ın önce kaybettiği sonra kavuştuğu kolları İzmir ve Edirne, Gül halk, Reyhan da vatandır. Masal formunda düzenlenen bu manzumede Milli Mücadele anlatılmış, milli değerler ve İslâmiyet telkin edilmiştir. Çocuklar için günümüzde de kullanılabilir bir metindir.

“Küçük Hemşire” kadının da erkekle birlikte eğitim imkânından faydalanması ve sosyal hayatta yer alması gerektiğini anlatan manzum bir masaldır. Erkekten, sosyal hayatta kadına yer alabilme fırsatı tanınması istenir. İyi eğitim almış kadının devlet idareciliği dahil sosyal hayatın her kademesinde istihdam edileceği vurgulanır. Padişah, üç oğlu olduğu için sağ vezirini taltif eder, ona “arslanlar babası” der. Sol vezirini de üç kızı olduğu için “ceylanlar babası” diye çağırır; küçümser. Kıpçak'taki sihirli sazı kazanabilmek için sağ vezirin oğullarını yarışa yollar. Kız babası olan sol vezir bu duruma çok üzülür. Bunu gören küçük kız, kadının gücünü ispatlamak üzere erkek kılığına girerek yola çıkar. Sihirli saz için yapılan yarışmaya katılır. Bu yarışma hem fiziksel gücün hem de beyin gücünün ispatına dayanmaktadır. Babası spor yaptırarak, beden eğitimini gözeterik yetiştirdiği için küçük kız

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

tıpkı Dede Korkut Hikâyelerindeki kadın kahramanlar gibi (Selcan Hatun, Burla Hatun, Banı Çiçek) erkekleri geride bırakır. Küçük kızın beden gelişiminin yanı sıra dimağ gelişmesine de özen gösterilmiş ve çok iyi eğitim almıştır. İlmîni, irfanını sınavdan da başarıyla çıkar. Küçük kızın sınavda verdiği cevaplar son derece anlamlıdır. Cevaplarıyla bir yöneticinin nasıl olması gerektiğini açıklar. Hakk’ın vekilinin halk olduğunu söyler. Hükümet halkındır. Ferman milletindir. Halkın görevi daima yükselmek, ileri gitmek, ilim ve adaletten ayrılmamaktır. Metnin sonunda bu fikirleri savunup bilgi sınavından da geçerek sihirli sazı ülkesine kazandıran Aliye adlı bu genç kıza padişah ülkesinin idaresini teslim eder. Aliye Kıpçak Hanı ile evlenir. Masal mutlu sonla biter.

“Küçük Şehzade” adlı manzum masalda masal ve destan motifleri birbirine karışmıştır. Padişah üç oğlundan kendilerini ispat etmelerini isteyerek biraz sermaye verip hepsini farklı yerlere gönderir. Tahtını en becerikli olana bırakacaktır. Hükümdarın çocukları arasında kendini ispat veya sevgi yarışı düzenlemesi evrensel bir masal motifidir.

Bu masaldaki şehzadelerin adları Türk kültürü açısından önemlidir. Onlar Oğuz Kağan’ın oğullarından üçünün adını taşımaktadırlar: Gün/ Ay/ Yıldız. Oğuz Kağan, veziri Uluğ Türk’ün gördüğü rüya üzerine gönlünün av istediğini söyleyerek Gün, Ay ve Yıldız’ı gün doğusuna, Gök, Dağ ve Deniz’i gün batısına yollar. Burada sadece ilk üç oğlun adı geçer. Ve gönderilme sebepleri tahta lâıyk olduklarını ispat etmektir. Onlar gün doğusuna değil bir yol ayrımında karşılıklarına çıkan üç kola dağılırlar. Destanda olduğu gibi üçü birden buldukları bir nesneyi (altın yay) getirmek yerine her biri ayrı ayrı şansını dener. Oğuz Kağan’ın bütün oğulları aynı derecede etkinlerken burada sadece bir oğul, Yıldız ön plana çıkarılmıştır. Yıldız, babasının verdiği sermaye karşılığında koyun sürüsü satın alır. Karşısına çıkan ve kendisine saldırmak üzere olan devi, dayısı olduğuna inandırır. Besili koyunları da anesinden armağan olarak deve verir. Böylece devin altın sarayına girer. Ayrılırken de yanında saraydaki büyülü sofrayı götürür. Sofrasını kurup karnını doyururken peri sultanı ile karşılaşır. Yıldız ona âşık olmuştur. Ve sofrayı peri sultanına bırakır. Ama eli boş döndüğü için babasından azar işitir. Tekrar yola düşer. Yıldızın ikinci macerası da ilki gibidir. Devlin sarayından bu sefer de

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

açılınca çadır olan büyülu şemsiyeyi alır. Yine peri sultanına hediye eder. Boş elle babasının yanına döndüğü için ona kızarlar. Üçüncü kere sınava tâbi tutulur. Yine aynı macerayı yaşayan Yıldız, devin sarayından aldığı büyülu dağarcığı da peri sultanına bırakır. Bu sefer de hiçbir kazanç temin etmeden babasının yanına gelince babası öfkesine hakim olamaz. Küçük oğlunun başının kesilmesini ve kanlı gömleğinin getirilmesini emreder. Ama masalarda olduğu gibi cellât yufka yüreklidir. Yıldız'a kıyamaz. Bir tavşanın kanına buladığı gömleği delil olarak götürür. Bu sırada peri sultanı ordusuyla gelmiş ve şehrin önüne otağını kurmuştur. Padişahı oğullarıyla yemeğe davet eder. Davete iki oğluyla katılan padişah da burada küçük oğlunun gerçek kazancını öğrenir. Pişmanlık baba yüreğini kavurmaktadır. Ama tam bu sırada Yıldız çıkagelir. Masalın sonunda yine bir destan motifi yer alır. Yıldız avlanırken karşısına çıkan alageyiğin peşine takılıp buraya gelmiştir. Masal mutlu sonla biter. Yıldız hem tahtın sahibi olur hem de peri sultanı ile evlenir.

Türklük bilincini telkin etmek amacıyla yazılan "Alageyik" de "Küçük Şehzade" gibi masal ve destanın iç içe geçtiği bir manzumedir. Manzum masalın kahramanı top oyarken acıdır. Yerde bulduğu eriği yemek üzereyken bir alageyik eriği kapıp ormana kaçar. Kahraman da bir akdoğanın sırtında onu takip eder. Kaf Dağından aşar; yani tehlikeler atlatır."Kaf Dağı masalda uzağı ifade eden bir semboldür. Uzak ve yorucu yola giden masal kahramanı genellikle "Kaf Dağını" aşmak zorundadır" (Ercilasun, 1997, 137). Kahraman geyiği yakalar. Geyik onu görünce sevinir. Altın köşke gitmesini söyler. Dünya güzeli, kahramanı orada beklemektedir. Bunu söyleyen geyik ortadan kaybolur. Kahramanın önünde sırlı bir dünya belirir. Bu kısımda tam bir masal atmosferi vardır. Ak sakallı cüceler, devler, cinler, kesik başlar, periler, melekler yani iyi ve kötünün sembolü olan bütün masal kahramanları bir aradadır. Kahraman kılıcını çıkarır, perileri kurtarır. Altın köşke ulaşır. "Altın köşk masalda varılmak istenen hedeftir" (Ercilasun, 1997, 137). Kapalı kapıyı açar, açığı kapatır. Atın önündeki eti köpeğe, köpeğin önündeki otu ata yedirir. Yardım ettiği bu nesne ya da varlıkların daha sonra o da yardımını görecektir. "Sosyal dayanışmayı anlatan bu mısralar tamamen masaldan gelmedirler ve çok önemlidirler. Masal kahramanı istediğine ulaşır-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

ken mutlaka başka varlıkların desteğini sağlamalıdır.” (Ercilasun, 1997, 140). Kahraman, dev şahını yakalar. Cezasını verir. Ve sonunda anlaşılır ki bu kahraman, Türk beyidir. Bin bir badire atlatıp dev şahının elinde esir olan güzel kızı kurtarmıştır. Manzumenin sonu destan unsurlarıyla biter. Kaya delinir, dağ yarılr, bir bozkurt yol gösterir. Bu manzumenin özellikle başlangıç kısmı çocuk edebiyatımızın klasikleri arasına girmeyi hak etmiştir. Hecenin kısa kalıplarıyla, ahenk gözetilerek ve hareket unsurunu ön plana alarak oluşturulan bu mısraları ezberleyemeyecek çocuk yoktur.

“Akkurum” adlı manzumede de şehit oğlu adeta bir masal kahramanı gibi (az gider, uz gider, dere tepe düz gider) Turan fikrinin peşine düşer.

2. Nesir Olarak Düzenlenen Masallar

Ziya Gökalp, unutulmuş olan halk masallarını olduğu gibi aktarmak veya bazı yerlerinde değişiklik yapmak suretiyle yeniden kaleme almıştır. Bu masallar hem çocuklar hem de yetişkinler için lezzetle okunabilecek örneklerdir. Manzum masallarda olduğu gibi mensur masallarda da amaç, masal vasıtasıyla fikir telkinidir.

“Keloğlan”da zekâyı kullanmanın önemi anlatılır. Bu masalda kahraman Keloğlandır. Fakir bir babanın ortanca oğlu olarak masalda yer alır. Kardeşlerinin aksine babası ona hiçbir şey bırakmaz, gelecek hazırlamaz. Keloğlan da kendi ayakları üzerinde durabilmek için mücadeleye girişir. Orhan, Turhan ve Tarhan adlı arkadaşlarıyla (Gökalp masal kahramanlarına Türkçe isimler vermiştir.) yola koyulur. İnsanlara sürekli zarar veren kötülüğün simgesi devanasını zekâsıyla alt etmeyi başararak hem kendine hem arkadaşlarına sağlam bir gelecek temin eder. Genellikle masallarda küçük çocuk öne çıkarken burada ortanca çocuk aslî kahramandır. Masal, klasik masal anlatım kalıpları ile düzenlenmediği gibi son kısım da masallarda alışlageldiği şekilde bitmez. Ayrıca metinde koşma nazım şekli ile söylenmiş mısralar da vardır. Metindeki masal unsurları kahramanın Keloğlan olması, devanasının kötülüğü simgelemesi, devanasının memesinden süt içmek suretiyle ondan gelecek kötülüğün önüne geçmeye çalışılmasıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

“Tembel Ahmet”te çalışmanın önemi vurgulanırken kadının erkek üzerindeki etkisine dikkat çekilir. Padişahın en küçük kızı babasına saygısızlık ettiği gerekçesiyle Tembel Ahmet ile evlendirilir. Yerinden bile kalkamayacak kadar miskin olan Tembel Ahmet, karısının zorlamasıyla çalışır, başından maceralar geçer. Sonunda hem çok zengin olur hem de padişah kızı olan karısının erkek kardeşinin delirmesine sebep olan büyüü ortadan kaldırır ve bu genci nişanlısına kavuşturur. Bu metinde de klasik masal anlatımı yoktur. Arka arkaya yapılan tekrarlar, masal tekerlemelelerini andıran sözler, padişah, padişahın üç kızı, saray, büyü, kuyunun içindeki köşk, bu köşkte tutulan güzel kız, kırk gün kırk gece yapılan düğün gibi unsurlar metne masal hüviyeti vermektedir.

“Kuğular”, kardeş sevgisi, sabır ve metaneti telkin eden bir masaldır. Bu masal, H.C. Andersen’in “Yabani Kuğular” adlı masalından yapılan bir uyarlamadır. “Gökalp bu denemesiyle kültür hayatımızda adaptasyonun önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Çocuk edebiyatında dünya klasiklerinden yararlanmak gerektiğini, ancak tercümenin yerine adaptasyonu koymanın daha doğru olduğunu göstermiştir” (Filizok, 2005, 47). Üvey annelerinin yaptığı büyüyle kuğuya dönüşen on bir şehzade ve eski güzelliğini kaybedip çirkinleşen sultanın macerası anlatılır. Sultan, erkek kardeşlerine yapılan büyüü bozmak için sabırla direnir. Sonunda hem kardeşleri kurtulur, hem kendisi bir başka ülkenin padişahı ile evlenip mutlu olur, hem de büyücü üvey annenin foyası meydana çıkar. Masal anlatımıyla kaleme alınmamış olan bu metinde de kötü kalpli büyücü üvey anne, büyü neticesinde insanın bir başka varlığa dönüşmesi, bu büyüün bozulması gibi masal motifleri yer almaktadır.

“Nar Tanesi yahut Düzme Keloğlan” da dış görünüşün değil iç güzelliğinin ön planda geldiği, dik başlılığın zararlı olduğu ve evlenmeden önce çiftlerin birbirlerini tanıyıp anlaşması gerektiği mesajları verilir. Gülsün Sultan, bir başka ülkenin şehzadesi ile evlendirilir. Ancak şehzadenin ülkesine doğru giderken yolda bulduğu bir nar tanesini yemesi üzerine bu davranışı kaba olarak niteleyen Gülsün Sultan babasının ülkesine geri döner. Şehzade de Keloğlan kılığına girerek Gülsün Sultan’ın kalbini yeniden kazanmayı başarır. Ve iki genç hatalarını fark edip evlenirler. Kılık değiştirme, Keloğlan, kırk gün kırk gece düğün gibi masal motifleri-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

nin kullanıldığı metnin sonu kıssadan hisseye ayrılmıştır. Şehzade kabalığını, Gülsün dik başlı olduğunu kabul eden sözler söylerler.

“Keşiş Ne Gördün?”de saf sevginin peşinden gitmek gerektiğine işaret edilir. Keşiş kılığına girerek sevdiği şehzadenin peşinden giden fakir kız sonunda muradına erer. Kılık değiştirmek, üç kızdan en küçüğünün macerası, büyülü nesne gibi unsurlar masallarda kullanılan motiflerdir.

“Pekmezci Anne”de de sevgi ve evlenmeden önce çiftlerin birbirlerini tanımaları gerektiği mesajı tekrarlanır. Âşık olduğu kıza kavuşabilmek için pekmez satan kadın kılığına giren şehzade sonunda muradına erer.

Buraya kadar sözünü ettiğimiz mensur masallarda Gökalp aile kurmak için adım atanların dikkat etmeleri gereken noktalara işaret ederken “Yılan Beyle Peltan Bey”de ise doğrudan aile üzerinde durur. Toplumun temelini oluşturan aile kavramının önemi anlatır. Ayşe Sultan, sevdiği Yılan Beyi değil çocuklarının babası Peltan Beyi seçer. Halk arasında yaşayan bu masalda kadının seçimi sevdiği erkekten annelik vasfını taşıyan bu kadına Gökalp farklı bir seçim yaptırarak istediği mesajı verme imkânı bulmuştur (Enginün, 1991, 439)

SONUÇ

Mehmet Kaplan, “Ziya Gökalp ve Yeniden Doğma Temi” adlı makalesinde manzum ya da mensur Gökalp’in bütün masallarında yeniden doğuşa dikkat çeker. “Kızılma”da açılan yeni okulda yeni bir nesil yetiştirilir. “Ülker ile Aydın”da babanın üvey annenin tesiriyle terk ettiği çocuklar atlattıkları tehlikelerden sonra yeni bir hayata başlarlar. “Küçük Şehzade”de babanın küçümsemediği şehzade kendisini ispat eder. “Alageyik”te yeniden dirilen Türklüktür. “Keloğlan”da kötülüğün simgesi devanası ortadan kaldırılınca kahramanlar huzura kavuşurlar. “Tembel Ahmet”te miskin Ahmet, karısının tesiriyle başarı kazanır. “Kuğular”da üvey anne yüzünden yok olma noktasına gelen kardeşler yeniden hayat bulur. “Nar Tanesi veya Düzme Keloğlan”da sevgilinin gözünde âşık yeniden değer kazanır. “Keşiş Ne Gördün”de kaybedilen sevgiliye kavuşulur. “Pekmezci Anne”de pekmezci kadın kı-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

lığına giren şehzade sayesinde genç kız yeni bir hayata başlar. “Yılan Bey ile Peltan Bey”de yılan şeklindeki şehzadeyi evlendiği kızın sabrı yeni hayata taşır, insana dönüşür. Peltan Bey de yine aynı kız tarafından hapsedildiği mezardan kurtulur. “Kolsuz Hanım”da üvey annesi tarafından kolları kesilen genç kız tekrar kollarına kavuşur. Masalla ideolojinin karıştığı bu metinlerin hemen hepsinde mevcut olan “ölme” ve “yeniden doğma” motiflerini Mehmet Kaplan “yazarın şuuraltıyla ilgili semboller”le izah eder⁷ (Kaplan, 1992, 523-527). Türkçülük, diriltici bir ideolojidir. Ve Türk siyasî ve sosyal hayatı Türkçülük sayesinde yepyeni bir boyut kazanmış, Türk toplumu yeni bir hayatın içine girmiştir. Gökalp bu mesajı verirken aslî kaynak olarak gördüğü halk edebiyatından ve özellikle de masaldan yararlanmıştır. Paul Valery’nin “Başlangıçta masal vardı” sözü, Gökalp’ın bu çabasını teyit edici niteliktedir. Çocuk için nasıl yaşadığı hayat bir masaldan ibaretse insanlık için de aynı durum söz konusudur. İnsanlığın ilk dönemlerinde de kainata masalın arkasından bakılmıştır.

Gökalp masal türüyle yeni hayatı çocukluktan başlayarak bütün topluma benimsetmeyi hedeflemiştir. Çocuğa seslenirken özellikle masal türünden yararlanmış; manzum masallarla bu yeni hayatın fikir tarafını, mensur masallarla da bu fikirlerin nasıl uygulamaya geçirileceğini göstermeyi tercih etmiştir. Mensur masallarda dikkati çeken husus, sağlıklı bir aile düzeninin özelliklerine ağırlık verilmesidir. Manzum ya da mensur bütün masallarda sıkıntılara katlanılır, tehlikeler atlatılır ve sonunda kötüler cezalandırılırken iyiler mutlu sona kavuşur. Gökalp özellikle masalı kullanarak mensup olduğu fikir hareketinin her türlü zorluğun üstesinden gelip mutlu ve huzurlu ailelerden oluşmuş bir toplum düzeni sağlayacağına dair inancını yansıtmak istemiş olabilir. “Yüce Tanrım, senden iki recam var / Yurdum mesut olsun yuvam bah-

⁷ Ziya Gökalp “yeniden doğma” temini sadece masallarla değil, koşma ve destanlarla da ifade ettiği gibi “bunun nasıl gerçekleşeceğini ve hangi esaslara dayanacağını makale ve kitaplarında aklı bir şekilde işlediği gibi *Yeni Hayat* adlı şiir kitabında topladığı manzumelerle didaktik bir üslupta ortaya koymuştur.” (Kaplan, 1992, 531) (Geniş bilgi için bkz. Mehmet Kaplan, “Ziya Gökalp ve Yeniden Doğma Temi”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, Dergâh Yay., İstanbul, 1992, s. 517-534).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

tiyar” (Tansel, 1989, 321) diyen Gökalp ancak sağlıklı ailelerle sağlıklı bir toplumun oluşabileceğinin farkındadır⁸.

Gökalp’in bu metinleri yazdığı yıllarda (1911- 1922) Türk milleti tarih sahnesinden silinmemek için direniyor, hayatta kalma mücadelesi veriyordu. Ancak eski hayat tarzıyla bu mücadelenin içinden çıkmak ve eskiye göre hayatı sürdürmek mümkün değildi. Yeni bir hayatı benimsemek şarttı. Bu yeni hayatın ilkeleri de devrin en çok ilgi gören ideolojisi Türkçülükte yer almaktaydı⁹. Bu ideoloji hars (milli kültür) ile medeniyetin sentezini hedeflemekteydi. İşte Ziya Gökalp yeni hayatı anlatırken özellikle masallardan yararlanmak suretiyle hem Tanzimat, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti tecrübesinden geçmiş olan Türk edebiyatının unuttuğu folk-lara itibarını iade etmiş hem de masal türüyle yeni fikirleri telkin ederek hars medeniyet sentezinin, diğer bir ifadeyle kendimiz kalarak modernleşebilmenin yolunu işaret etmiştir.

KAYNAKLAR

- BERKES Niyazi (2002) *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- ENGİNÜN İnci (1991) *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları
- ERCİLASUN Bilge (1997) *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler I*, Ankara: Akçağ Yayınevi
- FİLİZOK Rıza (2005) *Ziya Gökalp*, Ankara: Akçağ Yayınevi
- KAPLAN Mehmet (1992) *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları

⁸ Ziya Gökalp’in aileye bakışı için bkz. İnci Enginün, “Ziya Gökalp ve Aile”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yay., İstanbul, s. 436-444.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Hilmi Ziya Ülgen, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Selçuk Yayınları, Konya, 1966; Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

PROPP Vladimir (1987) *Masalların Yapısı ve İncelenmesi*, çev. Hüseyin Gümüş, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

SINAR Alev (2007) *Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Morpa Yayınları

TEZEL Naki (1985) *Türk Masalları, Cilt I*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

ÜLGEN Hilmi Ziya (1966) *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya: Selçuk Yayınları

ZİYA GÖKALP (1989) *Ziya Gökalp Külliyyatı I Şiirler ve Halk Masalları*, haz. Fevziye Abdullah Tansel, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*